

הללו עבדי ה' ומסתיימים בפסוק הודו לה' כי טוב
 כי לעולם חסדו, ונקרא גם הלל המצרי. בירושלמי
 יש מי שסובר שהלל זה, במקצתו, הוא אף הלל
 הגדול. אין פוחתים ממנו — מהלל זה — ואין
 מוסיפים עליו.¹

הלל זה נחלקו תנאים מי אמרו: ר' אליעזר אומר
 משה וישראל אמרוהו בשעה שעמדו על הים —
 שכן כתוב בו בצאת ישראל ממצרים וגו' והים ראה
 ויגום, ואחר כך קבעו דוד בספרו — הם אמרו לא
 לנו ה' לא לנו, משיבה רוח הקודש ואמרה להם
 למעני למעני אעשה, וכן אמרו: אתה מוצא עשרים
 וששה דורות משברא הקב"ה את עולמו עד שיצאו
 ישראל ממצרים ולא אמרו הלל עד שיצאו משעבוד
 מצרים שהיה על טיט ולבנים ואמרו הלל. ר' יהודה
 אומר יהושע וישראל אמרוהו בשעה שעמדו עליהם
 מלכי כנען, הם אמרו לא לנו ורוח הקודש משיבה
 וכו'.² יש מפרשים שאף יהושע וישראל אמרו
 ויש מפרשים שחולק על ר' אליעזר וסובר שיהושע
 וישראל אמרו תחילה.³ ר' אליעזר המודעי אומר
 דבורה וברק אמרוהו בשעה שעמד עליהם סיסרא,
 הם אמרו לא לנו וכו', ר' אליעזר בן עזריה אומר
 חזקיה וסיעתו אמרוהו בשעה שעמד עליהם סנחריב
 הם אמרו וכו'.⁴ ר' עקיבא אומר חנניה מישאל
 ועזריה אמרוהו בשעה שעמד עליהם נבוכדנצר, הם
 אמרו וכו', ר' יוסי הגלילי אומר מרדכי ואסתר
 אמרוהו בשעה שעמד עליהם המן הרשע, הם אמרו
 וכו', וחכמים אומרים נביאים שביניהם תיקנו להם
 לישראל שיהו אומרים אותו על כל פרק ופרק ועל
 כל צרה וצרה,⁵ שלא תבוא עליהם, לישראל —
 שאם חס ושלום תהא צרה על ישראל — וכשננאלים

אומרים אותו על נאולתם.⁶ חבריו של ר' אלעזר
 ב"ר יוסי אומרים דרך אמרו.⁷ יש מהאחרונים שכתב
 שאף להסוברים שהקודמים לדוד אמרו הלל, לא
 אמרו באותו נוסח שבתהלים, אלא אמרו איש כפי
 צחות לשונו, עד שבא דוד ותיקן הלל הזה כדי
 שיאמרו בכל מקום ובכל זמן נוסח אחד.⁸

ב. חיובו ומקורו. במצות קריאת הלל נחלקו
 גאונים וראשונים: יש סוברים שהיא מצוה מן
 התורה, ונמנית במנין המצוות,⁹ ומקורה מהכתוב:
 הוא תהלתך והוא אלהיך,¹⁰ או מהכתוב: קודש
 הלולים דה.¹¹ שמשם נצטוונו להלל לה' כשתנרל
 שמחתנו בריבוי הפירות, והוא הדין בכל יום
 שמחתנו.¹² ויש שלמדו מהכתוב: ולא תחללו את
 שם קדשי ונקדשתיו,¹³ ואמרו: ולא תחללו שומע
 אני ממשמע שנאמר ולא תחללו אמור קדש,¹⁴ ויש
 שלמדו מהכתוב האמור ביום ראשון של פסח, והנתם
 אתו חג לה'.¹⁵ מלמד שמעון שירה, וכן הוא אומר:
 השיר יהיה לכם כליל התקדש חגי,¹⁶ וכן כל יום
 שקרוי חג מעון שירה.¹⁷ ואמרו: מצינו מן התורה
 ומן הנביאים ומן הכתובים שצריך אדם ליתן שבח
 והודיה על מעשה הנם, מן התורה שנאמר: למען
 תספר באזני בנך וכן בנך,¹⁸ ואומר: ולמען ספר
 שמי בכל הארץ,¹⁹ מן הנביאים שנאמר: חסדי ה'
 אזכיר תהלות ה'.²⁰ ואומר: ואמרתם ביום ההוא
 הודו לה' קראו בשמו הודיעו בעמים עלילתיו הזכירו
 כי נשגב שמו.²¹ ומן הכתובים שנאמר: אשר שמענו
 ונדעם ואבתינו ספרו לנו לא נכחד מבניהם לדוד
 אחרון מספרים תהלות ה' ועוזו ונפלאותיו אשר
 עשה.²² ואומר: יודו לה' חסדו ונפלאותיו לבני
 אדם.²³ וכן אמרו: והיה כי תמצאן אתו רעות רבות

הלל. 1 קין א. 2 קיח כט. עי' פסחים קטז ב
 וסוכה לח ב. 3 ברכות נו א הללא מצראה וברש"י
 שם ד"ה הללא. 4 בר קפרא בירושלמי פסחים פ"ה
 ה"ז שער אהבתי הוא הלל הגדול. וע"ע הלל הגדול שאין
 הלכה כמותו. 5 הוספתא פסחים פ"י. ועי' להלן על
 כפלות הפרקים. 6 רשב"ם שם קטז ב ד"ה משה. ועי'
 להלן ציון 17 בשם תשובה מאהבה. 7 תהלים קטו א.
 8 ישעיה מח יא. ברייתא בפסחים ק"ו א, וכן שם בברייתא
 א' ר' אליעזר ב"ר יוסי אמר משה וישראל אמרוהו.
 9 מדרש תהלים ק"ב ב, ושם שבמכת בכורות אמרו הללו,
 ועי' ירושלמי פסחים פ"ה ה"ה. 10 ברייתא בפסחים
 שם. 11 רש"י שם, וכן צ"ע בכל התנאים שאחרי כן
 שכל אחד מוסיף עי' רשב"ם שם בר' רש"י. 12 רשב"ם
 שם. ועי' שמות רבה פ"ח והיו ישראל והזקיהו
 יושבים ואומרים את ההלל כו'. 14 ברשב"ם קטז ב
 הני' על כל פרק ופרק ועל כל רגל ורגל ועל כל צרה וכו'.
 15 ברייתא בפסחים ק"ו א. 16 ברייתא א' בפסחים
 שם, ושם שריא בר' יוסי סובר כר' אליעזר שמשו וישראל
 אמרוהו. 17 שו"ת תשובה מאהבה א"ב סי' רסד. ועי'

כעין זה בע' ברכת המזון כרד ד עמ' תעט. 18 בה"ג
 במנין המצוות: יראים השלם סי' רסב; ר"ש בן גבירול
 מ"ע טז; ספ"ק סי' קטז; ר' דניאל הכבלי בס' מעשה
 נסים לר"א בן הרמב"ם סי' א. 19 דברים י כא.
 ראב"ע ביסוד פורא שער ו בשם רבנו בחיי; ספ"ק שם;
 זוהר הרקיע ס"ע טז בשם י"א. 20 ויקרא יט כד.
 21 זוהר הרקיע שם. ועי' ירושלמי פאה פ"ז ה"ה קודש
 הלולים לה', הרי הוא כקודש שקורים עליו את ההלל.
 ועי"ש בפ"מ שר"ל על הקודש בשחיטת הפסח, ועי"ש
 בהנהות הנר"א. 22 ויקרא כב זב. 23 דניאל
 הכבלי במעשה נסים שם, ע"פ תו"כ אמור פרק ט, ועי"ש
 במפרשים שפי' בע"א. 24 שמות יב יד. 25 ישעיה
 9 כט. 26 פי' ר' מיוחס עה"ת פ' בא, ועי' תורה
 שלמה שם אות רפז ובמלואים שם סי' כה שהוא מסדר
 קדום, ועי' ערכיו י ב. ועי' עוד מלואים לתורה שלמה
 כרד יב סי' יב. 27 שמות י ב. 28 שם ט טז.
 29 ישעיה סז ז. 30 שם יב ד. 31 תהלים עה נ"ד.
 32 שם קז ה. מדרש הגדול בא, ועי' מלואים לתורה שלמה
 כרד יא סי' כה, וכרד יב סי' יב.

וה' י
 752

וצרות וענתה השירה הואת³³, אמר הקב"ה כאשר תמצאנה לישראל אלו הצרות ואצילים מהן, אותה שעה יאמרו לי שירה שנאמר וענתה השירה הואת, וכן אתה מוצא במצרים שנאמר השיר יהיה לכם כליל התקדש חג, כאותו הלילה שנאמר ליל שמורים³⁴, ואמרו: ויאמרו — בשירת ים סוף — לאמר³⁵, מהו לאמר, לדורות, כשיעשה להם הקב"ה נסים יהיו אומרים לו שירה³⁶.

לדעה זו שמצות קריאת הלל מן התורה מסתפקים ראשונים אם מן התורה אין אלא עיקר חיוב הקריאה, היינו שיאמרו ישראל שירה במועדיהם לה' שהוציאם ממצרים וקרע להם את הים והבדילם לעבודתו, אבל המטבע והנוסח של ההלל דוד הוא שתיקן, או שגם הנוסח של מומרים אלה הוא מן התורה, ונוטים לומר שתלוי במחלוקת של התנאים מי אמרו להלל זה משה וישראל או דוד³⁷. (יש) שכתבו מפורש שעיקר המצוה מן התורה לומר שירה באותם הימים, אבל הנוסח של המומרים הוא מדרבנן, כדרך שאמרו באבלות*, שעיקרה מן התורה ופרטיה מדרבנן³⁸.

ויש מן הראשונים סוברים אף הם, שמצות הלל מן התורה, שכן אמרו בתלמוד, הלל של ראש חודש אינו מדאורייתא³⁹, הרי שבשאר הזמנים הוא מן התורה, וכן אמרו: השיר יהיה לכם כליל התקדש חג, לילה המקודש לחג טעון שירה⁴⁰, כלומר כי ישירו לה' המושיע אותם מיד סנהריב כאשר הם משוררים בלילה המקודש לחג, והוא ליל אכילת פסח, וכן אמר ר' יוסי: אפשר ישראל שחטו את פסחיהם ונטלו לולביהם ולא אמרו שירה⁴¹, ואם היתה זו תקנת חכמים לא היה תמה ר' יוסי כן⁴², אבל אינה נמנית למצוה מיוחדת במנין המצוות⁴³, אלא שהיא הלכה למשה מסיני, או חלק מחלקי מצוות שמחת התנאים, כמו שכתוב: וביום שמחתכם ובמועדיכם וגו' ותקעתם בחצצרת⁴⁴, ועיקר השירה

בפיה⁴⁵, ונצטוונו בשמחת השיר בשעת הקרבן ושלא בשעת הקרבן בכלל השמחה, מלבד בימי חנוכה ובימים שאין גומרים בהם את ההלל⁴⁶ שהוא מדרבנן⁴⁷.

(יש) מהראשונים חולקים וסוברים שכל עיקרה של מצות קריאת הלל אינה אלא מדרבנן, שהרי דוד הוא שאמר⁴⁸, ואפילו להסוברים משה וישראל אמרו, אינו מן התורה, והרבה דברים תיקן משה ואינם מן התורה⁴⁹, וכשאמרו בראש חודש שאינו מדאורייתא, הכוונה שאינו אפילו מתקנת נביאים אלא מנהג⁵⁰, וכן ליל התקדש חג שמעון שירה, הכוונה מתקנת נביאים, וכן ר' יוסי שתמה על שחיטת הפסח ונטילת לולב שאי אפשר שלא אמרו שירה, הכוונה שאי אפשר שלא תיקנו או חכמים⁵¹, ולא בכל מיני שמחות נצטוונו במועדים, שנכלול אף הלל בהם⁵², או שאף שנצטוונו בכל מיני שמחות, אין הלל בכלל שמחה⁵³.

ויש מן הראשונים סוברים שיש בקריאת הלל מצות עשה מדרבנן קבלה*, והוא מן הכתוב השיר יהיה לכם כליל התקדש חג⁵⁴, ויש מחלקים שקריאת הלל על כל צרה שננאלים ממנה היא מדברי קבלה, אבל קריאתה בימים הקבועים היא מדברי סופרים⁵⁵.

אף האחרונים נחלקו להלכה: יש סוברים שמצות קריאת הלל מדרבנן, ולכן אם ספק קרא הלל ספק לא קרא, אינו חוזר וקורא, כדין ספק דרבנן שלאקלא⁵⁶, ויש מצדדים לומר שביום שנקבע על הצלת ישראל ממיתה לחיים, כגון חנוכה, קריאת הלל מן התורה, בקל וחומר ממצות סיפור יציאת מצרים בליל פסח⁵⁷, שאם משעבוד לחרות אומרים שירה בפה, ממיתה לחיים לא כל שכן⁵⁸, ויש שכתבו שאין הדברים אמורים אלא באותו זמן ממש שקורה הנס, שבו המצוה היא מן התורה, אבל באותו יום בכל שנה ושנה אין לו עיקר מן התורה אלא מדרבנן,

חנוכה פ"ג ה"ו ובסהמ"צ שורש א, ועי' ס"מ שמקורו מברכות יד א הל' דרבנן. 49 מנילת אסתר לסהמ"צ שם, וע"ע גורח כרד ה ע"פ תקל"ב וע' תקנות. וכ"כ בקנאת סופרים שם גם כד' הרמב"ם. 50 ועי' רש"י תענית שם כח ב ד"ה מנחה. 51 מנילת אסתר וקנאת סופרים שם וש"ת שאנ"א סי' סט. 52 מנילת אסתר שם. 53 שאנ"א שם. וע"ע שמחת יום טוב. 54 הראב"ד בהשנות חנוכה שם. ועי' כ"מ שאף הרמב"ם יודה שהיא מצות מדברי קבלה וקורא לה דברי סופרים. וע"ע דברי סופרים וע' דברי קבלה כרד ו. 55 מ"מ שם, וכ"כ גם כד' הרמב"ם (והרמב"ם עצמו לא הזכיר הל' על צרה שננאלים ממנה), ועי' כ"מ שחולק. 56 שאנ"א שם. וע"ע ספק דרבנן. 57 ע"ע הגדה כרד ח. 58 וש"ת הח"ס יו"ד סי' רל"ג, ע"פ מנילה יד א. ועי' לעיל ד'

33 דברים לא כא. 34 אגדת בראשית פרשה נט. 35 שמות טו א. 36 ערוגת הבושם ה"א עמ' 9 בשם מדרש ילמדנו. ועי' שמו"ר פכ"ג יב וירושלמי סוטה פ"ה ה"ד וקה"ע שם בפ"י ב. 37 עי' לעיל. רמב"ן בהשנות לסהמ"צ שורש א בישוב ד' הבה"ג מהשנות הרמב"ם. 38 הרא"ה בחי' לברכות פ"א, וע"ע אבלות. 39 עי' תענית כח ב. 40 ערכין י ב. 41 פסחים צה ב וש"ג. 42 כ"ל אלו ראיות הרמב"ן בסהמ"צ שם. 43 זוהר הרקיע שם לר' הרמב"ן. 44 בסדר י י. ע"ע שירה. 45 עי' להלן: ימים שאין גומרים. 46 רמב"ן בסהמ"צ שם, ומוכח כמש"כ זוהר הרקיע לדעתו שאינה נמנית במנין המצוות. ועי' להלן ד' התת"ם שדוקא בחנוכה ההלל מן התורה. ועי' שאנ"א סי' סט שתופס כד' הרמב"ן שהל"מ אף הנוסח של ההלל. 48 רמב"ם

אפילו להסוברים בהלל של חג, שהוא מן התורה לעולם⁵⁵.

יש מהראשונים סוברים שאין אומרים הלל על צרה שנאלו ממנה אלא בנס שנעשה (כלל) ישראל, כדרך שנאמר וכי תבואו מלחמה בארצכם על הצר הצורך אתכם והרעותם וגו', אבל בנס שנעשה ליחיד לא התקינו לומר הלל⁵⁶, ואף הם מפרשים אותה שאמרו: היחיד לא יתחיל ואם התחיל גומרי⁵⁷, שהדברים אמורים בהלל על נס שאירע לא לכל ישראל ביחד, שלא יתחילו לברך על ההלל, ואם התחיל ובירך מתחילה חותם גם כן בברכה⁵⁸. ויש מי שסובר שכל יחיד שאירעה לו צרה וננאל ממנה, רשאי לקבוע הלל לעצמו באותו יום בכל שנה, אלא שאינו מברך עליו⁵⁹, ואף הוא סובר שכן הדין בכל צבור וצבור, כך היה יסוד נביאים לאמרו על כל צרה כשננאלים ממנה⁶⁰.

מפסיקים — מדברי תורה⁶¹ — לקריאת הלל⁶², ואפילו אלו שתורתם אומנתם ואינם מפסיקים לתפלה⁶³, להלל מפסיקים, לפי שחיובו מדברי קבלה שחכמים תיקנוהו⁶⁴.

ג. הימים הקבועים. בשמונה עשר יום בשנה — וי"ג: ולילה אחד⁶⁵ — יחיד⁶⁶ נומר בהם את ההלל, ואלו הם: שמונת ימי החג, ושמונת ימי חנוכה, יום טוב הראשון של פסח — וי"ג: ולילי⁶⁷, או: ולילי יו"ט של פסח⁶⁸ — ועצרת⁶⁹, ובגולה — בחוץ לארץ, שעושים שני ימים טובים — עשרים

ואחד יום, — וי"ג: ושני לילות⁷⁰ — ואלו הם: תשעה ימי החג, ושמונת ימי חנוכה, ושני ימים הראשונים של פסח ושני ימים טובים של עצרת⁷¹, ויש שנתנו סימן לדבר: הודו לה' כי טוב, ו"הודו" בנימטריא עשרים ואחד⁷².

ויש שכתבו רמז לקריאת הלל בשלש רגלים, לפי שנאמר בו שלש פעמים בית: בית ישראל ברכו את ה', בית אהרן ברכו את ה', בית הלוי ברכו את ה'⁷³, שבשלש רגלים אלו גומרים את ההלל, שביום ראשון של פסח ישראל כולם יחד, אבל למחרתו כתוב ופנית בבקר והלכת לאהליך⁷⁴, וכן בשבועות, אבל בסוכות שחינוכו כל שבעה את הבית⁷⁵ היו כולם צריכים להיות שם⁷⁶.

בכל שמונה ימי חג הסוכות נומרים את ההלל⁷⁷, אף על פי שבחול המועד של פסח אין גומרים⁷⁸, לפי שבסוכות הימים חלוקים זה מזה בקרבנותיהם⁷⁹, שפרי החג מתמעטים והולכים — וכל יום ויום חג בפני עצמו דומה⁸⁰ — מה שאין כן בפסח⁸¹, ועוד שבסוכות אומרים בכל יום הלל כנגד הלולב שהוא מתחדש כל שבעה⁸², ועוד שבאותו כתוב של השיר יהיה לכם וגו' נאמר: ושמתם לכב כהולך בחליל⁸³, כל זמן שהחליל נוהג ההלל נוהג⁸⁴.

אין גומרים את ההלל אלא בימים שקראים מועד ושאסורים בעשיית מלאכה, שנאמר: השיר יהיה לכם כליל התקדש חג⁸⁵, לילה המקודש לחג — בעשיית מלאכה⁸⁶ — מעון שירה, ושאינו מקודש

הרמב"ן שדוקא בחנוכה ההלל מדרבנן. ועי' עוד בהת"ס או"ח סי' קסג וקצא ורח. 59 העמק שאלה שאילתא כו"ק א' בפ' דברי האילתות שם דמחייבין בית ישראל לאורווי ולשבוחי כו' בעידנא דאיתרחיש להו ניסא דכתיב ואלו את ח' כל גוים כו'. 60 תר"י ברכות פ"ב בשם רבנו יעקב (ר"ת) ועי' תוס' סוכה מד ע"ב, ועי' להלן: ימים שאין גומרים, בענין יחיד שאינו נומר את ההלל, ושם בציון 200 בשם כה"ג ועוד. ועי' שו"ת חיים שא"ל ח"ב סי' יא שהוכיח גם מר' רש"י פסחים שם שבי על גאולתו כגון חנוכה שר"ל כמו שהיה בחנוכה נס לכל ישראל, ובתרי" שם: והיו תייבים לברך על קריאתו אע"פ שלא היו נומרים, וצ"ב שעכ"פ על נס לכל ישראל היא תקנת נביאים ולמה לא היו גומרים. 61 ברייתא תענית כח א. 62 תר"י שם. ועי' להלן: היחיד, פי' אחרים ביחד לא יתחיל. 63 מאירי פסחים קיז א. 64 מאירי שם, ומשמע שעל צבור היתה תקנת נביאים שחייבים לומר וביחיד רשאי, ומשמע ג"כ שלא דוקא כל ישראל אלא כל צבור וצבור. ביום העצמאות של מדינת ישראל תיקנה הרבנות הראשית לישראל לומר הלל בלי ברכה. ועי' שו"ת קול מבשר סי' כא שנוטה לומר שיאמרו גם בברכה שיש כאן גם הצלה ממות לחיים וגם מעבודת לחרות בהסרת שלטון זר מישראל וגם נוגע לכל ישראל. ועי' קובץ התורה והמדינה קובץ ד עמ' דכח"ט. 65 עי' שבת יא א. 66 תוספתא שבת פ"א. 67 עי' גמ' שבת שם, וע"ע תפלה. 68 חסדי רוד לתוספתא

שם, ועי' לעיל על חיובו אם הוא מדברי תורה או קבלה או מדרבנן, ובחזון יחזקאל שם שמשום חיובו הנס מפסיקים. 69 כ"ה הגי' בתוספתא סוכה פ"ג וירושלמי סוכה פ"ד ה"ה ופס' סופרים פ"ב ה"ט. 70 על המובן יחיד עי' להלן: ימים שאין גומרים: היחיד. 71 גמ' התוספתא ברמזם ובירושלמי שם ובט"ס. 72 גי' התוספתא הוצ' צוקרמנדל, ועי' תוספתא ראשונים לתוספתא שם. 73 תוספתא שם ומ"ס שם וברייתא בתענית כח ב וש"ג: רמב"ם חנוכה פ"ג ה"ו: מצוה לומר בהם את ההלל: מוש"ע או"ח תפח א בא' דפסח ותעד א בשבועות ותרמד א בסוכות ותרגב בתנוכה. 74 מ"ס שם. 75 תענית שם וש"ג: רמב"ם שם ה"ו. 76 מנורת המאור ענלוי ח"א עמ' 200. 77 תהלים קלח יט"ב. 78 דברים מז ו. 79 עי' מו"ק ט א. 80 ע' ערוגת הבושם ח"ב עמ' 284 בשם ס' הכבוד. 81 עי' לעיל, וכו' במשנה סוכה מב ב ומח א: ההלל שמנת. 82 עי' להלן: ימים שאין גומרים. 83 ערכין י ב. 84 רש"י ותוס' תענית כח ב. 85 רש"י ערכין שם. וע"ע מוספים. 86 ירושלמי סוכה פ"ה ה"א והובא בשבח"ל השלם סי' קעד ועי' פסחים קיז א אפשר ישראל כו' ונסלף לולביהם ולא אמרו שירה, ועי' להלן: ימים שאין גומרים, עוד מעמים לחוח"מ פסח שאין גומרים בו. 87 ישעיה ל כט. 88 ירושלמי סוכה שם, ועי' בפ"מ ותוס' היריד"ו, וע"ע שיר תהלילי סכה בסוכות ולא לחוח"מ פסח. 89 ישעיה שם. 90 רש"י.

שכתבו טעם לדילוג זה לפי שפרק לא לנו ברוב ענינים שזה לפרק ה' זכרנו, וכן פרק אהבתי במקצת ענינים שזה לפרק מה אשיב²¹⁵, ומהגאונים יש סוברים שמדלגים מלא לנו עד ה' זכרנו ומדלגים אהבתי ומתחילים מה אשיב ואומרים מפרק זה ארבעה פסוקים אלה בלבד: מה אשיב, כוס ישועות, נדרי, בחצרות²¹⁶. ויש שכתבו מדלגים לא לנו ואהבתי ומתחילים כוס ישועות אשא²¹⁷, ויש מן הראשונים סוברים מדלגים לא לנו ואהבתי ואומר מה אשיב כל הפרק ומדלג ואומר מן המצר קראתי עד סוף ההלל²¹⁸, ויש שכתבו מתחילים מתחילת ההלל עד חלמיש למעינו מים ומדלג ואומר מה אשיב לה' עד סוף ההלל²¹⁹.

בחול המועד פסח וכן בשביעי של פסח, ובחוג לארץ בשני ימים טובים האחרונים של פסח, אין גומרים את ההלל²²⁰, וקוראים אותו בדילוג כמו בראש חודש²²¹. וכתבו ראשונים שחמורה קריאת הלל בחול המועד פסח מראש חודש, שבחול המועד תקנת חכמים היא ובראש חודש אינו אלא מנהג ולא מתורת תקנה²²², לפי שימי חול המועד אף הם אסורים במלאכה מדברי סופרים²²³, ויש מפרשים לפי שימי הפסח מקודשים לשם חג וחלוקים בקרבנותיהם מימות החול, מה שאין כן ראש חודש שאף על פי שחלוק בקרבנותיו מימות החול אינו מקודש לשם חג²²⁴, ולכן בחול המועד פסח היו קוראים את ההלל בכל מקום, אף בארץ ישראל, מה שאין כן בראש חודש שלא היו בומנם קוראים

אלא בבבל²²⁵, ויש חולקים וסוברים שאף קריאת הלל בחול המועד פסח הוא מנהג חכמים כמו ראש חודש²²⁶.

בטעם שבתג הפסח אין גומרים את ההלל בכל יום, כמו בסוכות, אמרו, מפני שבפסח אין הימים חלוקים זה מזה בקרבנותיהם כמו בסוכות²²⁷, ועוד מפני שבשביעי של פסח טבעו המצרים בים, והכתוב אומר: בנפול אויבך אל תשמח²²⁸, וכיון שביום השביעי אין גומרים אותו, לכן אף בחול המועד אין גומרים, שלא יהא עדיף חול המועד מיו"ט האחרון²²⁹, ועוד שאין אומרים שירה אלא ביום שקרוי חג, כמו שכתוב השיר יהיה וגו' התקדש חג, ושאר ימי הפסח לא נקראו חג בכל מקום, אלא שבעת ימים מצות תאכלו²³⁰, וחג המצות לה' —

הכתוב קודם לזה באותו פסוק — מופסק²³¹, הקורא הלל בכל יום, הרי זה מחרף ומגדף²³², ואפילו כשקורא בלא ברכה²³³ בטעם הדבר כתבו ראשונים לפי שנביאים ראשונים תיקנו לומר בפרקים לשבח והודאה, וזה הקוראה תמיד בלא עתה אינו אלא כמומר שיר ומתלוצץ²³⁴ (ויש) מפרשים שנראה כמי שאומר שאין הקב"ה עושה נפלאות בכל יום ולכן קורא הנסים שעברו כבר ונמצא שמחרף ומגדף כלפי מעלה²³⁵ (ויש) מפרשים מפני שנאמר בהלל עצביהם כסף וזהב, וכשאומר אותו בכל יום נראה כמתכוין לחרף ולגדף כלפי מעלה ולומר שאינו יכול לבטלם מן העולם²³⁶ (ויש) מפרשים שמתוך רנילותו ושיגרותו אינו מכוין בו והרי הוא קורא „ה' עשה

הפלות של אשכנזים וספרדים, מלבד נוסח תימן. עי' להלן. 215 אליה רבה ס' תכב ס"ק יב בשם בנימין זאב, וצ"ב. 216 סידור רב סעדיה גאון עמ' קננ וקנר, ולפ"ז מדלגים הפסוקים נדרי, אנא, יקר, לך אובה, ועי"ש בהערה לשורה 25 בעמ' קננ על חלוקת הפרקים בספרי רב סעדיה גאון. 217 ר"י גיאת ח"ב עמ' גי, ולפ"ז מדלגים הפסוק מה אשיב. 218 רמב"ם חנוכה שם ח"ה, וחייגו שמדלג מחלל את ה' כל גוים עד מן המיצר, וכ"ה הנוסח בסידורי תימן בימינו, אלא שהרמב"ם סיים: זה הוא הפסח הפשוט ויש מדלגים דילוג אחר. 219 ס' השלחנתי להלמיך הרשב"א עמ' 49, וזה הירוש' שמדלגים גם כן זכרנו כולו, אם לא שטמ"ה. 220 ערכין י ב. 221 רמב"ם חנוכה שם ח"ז; טוש"ע תצ ד. 222 ר"ן שבת פ"ב בשם הרמב"ן בלקטות; מאירי תענית פ"ד במשנה ה. ועי' מ"ט חנוכה שם בשם רמב"ן. ועי' יצחק ירנו לר"י גיאת ח"ב עמ' ג אות לך כפי ד' ריצ"ג שם. 223 מאירי שם, ועי' לעי"ש שהלל תלוי במקדש בעשיות מלאכה, ובר"ן שם לפי שנקראים מועד, וצ"ב שגם ר"ה נקרא מועד. על איסור מלאכה בחוה"מ ע"ע הוח"מ. 224 שם"פ ברכות יד א. 225 עי' לעי"ש מאירי שם. ועי' ר"ן ומ"ט שם שהרמב"ן חולק בזה על הרמב"ם, ואף שלא כ' המחלוקת אלא אם הוח"מ ור"ה שווים בדניהם לענין ברכה ולענין יחיד, עי' להלן, אבל אף בעיקר הדבר שבחוה"מ תקנה ובר"ה מנהג חולקים, עי' בסמור. 226 רמב"ם

ברכות פ"א ח"ז, וכ"ס ברשב"א ברכות יד א שבא"י לא היו קורים בחוה"מ. 227 ערכין י ב. ועי' לעי"ש הימים הקבועים, ושם עוד טעם שבסוכות אומרים בכל יום שאינו שייך בפסח. 228 משל"י כד יז. פסיקתא דרב כהנא חוצ' מקיצי נדרמים ס' כט פסקא אהרית דסוכות (ואיננה בשאר פסיקות); ילקוט שמעוני אמור רמז תרנד; שבלי הלקט השלם ס' קעד בשם מדרש הרנינו, וחובא בב"י תצ. ועי' מגילה י ב מעשה ידי טובעים בים ואתם אומרים שירה. ועי' שו"ת חות יאיר ס' רכה מש"כ בטעם זה. 229 מ"ז ס' תצ ס"ק ג. 230 ויקרא כג ו. 231 פ"י ר' מיוחס עה"ת פ' בא, וחובא בתורה שלמה שם אות רפו, ועי"ש שר"ל שחג המצות לה' שבאותו פסוק מוסב על ראש הפסוק ובחמשה עשר יום וגו', והוא מופסק באתנהתא. ועי' תו"ש שם שהאריך להביא כל הפסוקים בתורה בסוכות ובפסח ונמצא שבסוכות כ' חג על כל הימים ובפסח לא כ' חג על שאר הימים. 232 שבת קיח ב, וחובא ברי"ף ברכות פ"ה ורא"ש שם ס' ה; מג"א ס' תקפד ס"ק א. 233 תר"י ברכות שם, ועי"ש ש"א מפני שחומם והללוד ומטעם ברכה לבטלה ורחה וכ' שאינו נראה כלל, וכן מוכח ממג"א שם. 234 רש"י שבת שם. 235 תר"י ברכות שם, וכעין זה במאירי שבת שם כפי א דומה כמי שאין לו לצעוק ולהתפלל לזמן החוה ולחבא. 236 תר"י שם בשם ירושלמי. 237 א"א בפסוק לא הווכר ה' סמור ל"עשה", אלא שהמבז הוא על ה'.

4

עצביהם" — בפסוקים כל אשר חסין עשה, עצביהם ונוי²³⁷ — ונמצא מחרף ומגדף²³⁸, ויש מפרשים שמתוך שאמרו תמיד, אינו מרגיש להתעורר עליו בימים שנקבע להודאה על הנסים שאירעו בהם ויבוא מזה להכחיש בהם²³⁹.

אינו אסור אלא לקרוא דרך שירה, אבל בדרך תחינה ובקשה מותר, שהרי אומרים תהלים בכל יום והלל בכלל²⁴⁰.

ו. היחיד. בשמונה עשר יום — ובגולה עשרים ואחד יום — שגומרים בהם את ההלל, אף היחיד נומר²⁴¹, ובשאר הימים שאומרים בהם הלל, היחיד אינו נומר²⁴², וכתבו ראשונים שהיחיד שאמרו לא יחיד ממש הוא, אלא אף הצבור נקרא יחיד כל שאין שם כל ישראל ביחד²⁴³, ונחלקו ראשונים ביחיד ממש: יש מהגאונים סוברים שיחיד ממש אף באותם הימים שגומרים בהם את ההלל אינו קורא, ועל זה הוא שאמרו: יחיד לא יתחיל, ואם התחיל נומר²⁴⁴, מלבד בלילי פסחים שאף היחיד נומר²⁴⁵, אבל נדחו דבריהם, וכל הגאונים והראשונים סוברים, שבימים שגומרים ההלל אף יחיד ממש קורא וגומר ומברך²⁴⁶, ויש מי שסובר שהיחיד נומר בימים שהצבור גומרים, אבל אינו מברך לא לפניו ולא לאחרי²⁴⁷, ויש שפירשו כן אף אותה שאמרו יחיד לא יתחיל, ואם התחיל נומר²⁴⁸, שבימים

שגומרים את ההלל הדברים אמורים, ולא יתחיל בברכה, ואם התחיל בברכה נומר²⁴⁹, היחיד בראש חודש, שאין נומרים בו את ההלל, יש מהראשונים סוברים שאינו קורא כלל, אפילו בדילוג²⁵⁰, ואותה שאמרו יחיד לא יתחיל ואם התחיל נומר²⁵¹, היינו שאם התחיל בטעות ובירך לקרוא את ההלל ונוכר שפטור, קורא את ההלל עד אלהי ארוממך הודו לה' כי טוב — היינו עד סופו — כדי שלא יוציא שם שמים לבטלה בברכתו, אבל לא יאמר יהללך²⁵², או שאם התחיל ההלל עצמו, ישלים ויקרא בדילוג כדרך שקוראים הצבור²⁵³, ויש חולקים וסוברים שהיחיד והצבור דינם שוה בראש חודש, מאחר שאפילו הצבור נקראים יחיד אם אין שם כל ישראל²⁵⁴, ולכן כשם שהצבור קורא בדילוג, אף היחיד ממש כן²⁵⁵, אם יש הבדל בין יחיד לצבור בראש חודש בנוגע לברכה, עי' להלן: הברכה. על ההידור שלא לקרוא ביחיד, אפילו בימים שגומרים, אלא בשלשה משום עניית ראשי פרקים, עי' להלן: סדר הקריאה.

היחיד בחול המועד פסח יש סוברים שדינו כמו ראש חודש²⁵⁶, ויש סוברים שאף היחיד מחייב לקרות ולדלג בחוה"מ פסח כמו הצבור²⁵⁷.

ז. סדר הקריאה. הקורא את ההלל למפרע — שלא כסדר שהוא כתוב — לא יצא²⁵⁸, במקור

בשם ר"ח, אבל בפי' ר"ח תענית שם ספ' על ראש חודש, ועי' הערות סגו האלף לסדר"ע השלם עמ' 164. 250 רב נטרונאי נאון ברי"ץ גיאת ח"ב עמ' ה. ובאשכול חצי רצב"א ח"ב עמ' 10 (ולא כמש"כ בנהל אשכול שם אות ט שר"פ 5 עברך) ובהוצ' אלבק ח"א עמ' 142; השואלים סרב האי ברי"ץ שם בשם גאונים אחרים; ס' המנהיג שם סי' לא בשם יש גאונים וסי' לב בשם רב נטרונאי וכו' דעתו שם אלא שסיים שנהנו לקרותו; בח"ג אספמאי חוצ' סק"ג עמ' 175 בשם סתיבתא דפומבדיתא: אסור לקרות, ועי' אסף בס' הנ"ל עמ' רע"א שצ"ש סתיבתא דסורא; רמב"ם הנוכה פ"ג ה"ז; טור תכב בשם י"א. 251 תענית כח ב. 252 תשו' רב נטרונאי שם. 253 רמב"ם הנוכה שם, לשיטתו שאף הצבור אין מברכים בראש חודש, עי' להלן: הברכה. 254 עי' לעיל. 255 בה"ג סוף לולב בשם סתיבתא דסורא, ור"ש אסף בספרו שם סניה דפומבדיתא, עי' לעיל; רב האי נאון ברי"ץ גיאת ח"ב עמ' ה לא כד מנהגנו כו' אף קורין — היחידים — כל ימי קריאתו, ועי"ש בעמוד ו' בתשו' רב האי שכ' מנהג שפנו כרב נטרונאי שיהיה אינו קורא כלל, וכוונת לתשובתו הראשונה, ועי' ר"ש אסף שם ע"ו; הלכות פסוקות ששון עמ' לו; המנהיג שם סי' לא בשם רח"ג; ר"ת בתום ברכות יד א ושאר מקומות; ראבי"ה ח"ב תענית עמ' 645; טור תכב בשם הרא"ש וש"ע שם ב. 256 רי"ץ גיאת שם בשם רב נטרונאי; אשכול שם; מ"ס הנוכה שם בד' הרמב"ם. 257 מ"ס שם בשם רמב"ו; שם"פ ברכות שם. ועי' לעיל: ימים שאין נומרים, בטעם שחוה"מ חסור סדרה. 258 ברייתא במגילה יז א; רמב"ם הנוכה פ"ג ה"ט; מוש"ע תכב ו.

237 בפרק לא לנו שבהלל תהלים פסו ניד. 238 מאירי שם בפי' הירושלמי. 239 מאירי שם בפי' ב. 240 מנ"א שם. 241 ברייתא בתענית כתב וש"ג. 242 ברכות יד א וימים שאין היחיד נומר כו'. 243 עי' הפסוקות לעיל: ימים שאין נומרים. 244 ברייתא בתענית שם. 245 רב פלטינ נאון ברי"ץ גיאת שם עמ' נ ועי"ש ביצחק ירנן אות לו, וזו היתה דעת השואלים סרב שר שלום ורב נטרונאי ברי"ץ שם עמ' ד וזה שהקטנם לפנינו בהלכות קטועות כו', והיא בתש"ג חמדה ננוח סי' קכה, שהבינו בד' בה"ג שהיחיד אף בימים שגומרים אינו קורא, ועי"ו השיבו שטעות היא, עי' הערות ר"ש אלבק באשכול ח"א עמ' 142 ור"ש אסף תקופה הגאונים וספורתה עמ' רע, ולא כמש"כ ביצחק ירנן שם אות פג בכונתם, וכן ספורש בהמנהיג הלל ס"ס ל בד' בה"ג ופסוקות שיחיד ממש אינו נומר אף בימים שגומרים. 246 תשו' רב שר שלום ורב נטרונאי שם וכו' לא שמענו מעולם לא בכתב ולא בע"פ כו'; תשו' רב האי נאון ברי"ץ שם עמ' ה וסיים ולא שמענו אדם מעולם לומר כי היחיד שאינו בצבור לא יגמור בא"ו הימים; סדר"ע השלם ח"ב עמ' 164 תשו' שר שלום ושכן מנהג בשתי ישיבות; רב נטרונאי בהמנהיג הלל סי' לב; פרדס לרש"י חוצ' עהרנריוך עמ' שנד; סידור רש"י סי' קעג. 247 המנהיג שם סי' לא בשם רב האי וכו"ם גם בס' השלח לר' חייא בר שלמה תלמיד הרשב"א כת"י (במכון לעריכת הש"ס הישראלי השלם בירושלים, עמ' 48) בשם רב האי שכ' היחיד בינו לבין עצמו נומר בהם את ההלל וסבר לומר בצבור, משמע שבצבור בלבד מברך. 248 תענית כח ב. 249 תוס' ר"י החסיד ברכות יד א

5

מאמרי אדמו"ר הצ"צ

ענין הלל

להבין ענין הלל תחלה, יש להבין מהו לשון הילול סתם, שהוא להלל ולשבח שבחי הבורא ית', שהוא ג"כ כללות המכוון במה שתיקנו לומר פסוקי דזמרא בכל יום כמ"ש ר' יוסי (שבת קי"ח ב') יהא חלקי מגומרי הלל בכל יום ופירשו בגמ' פסוקי דזמרא ופרש"י שני הילולי' הללו את ה' מן השמים הללו אל בקדשו, וענין ההלל שאומרים בימי' שנעשה בהם נס ביו"ט ובר"ח הוא הילול יותר גדול ועצום ולכן אמרו כל האומרו בכל יום ה"ז כמחרף ומגדף (ע' רש"י שם ויש עוד טעם לפי שההלל הזה נאמר על ענין הניסי' ושינויי הטבע ולפיכך אין לאומרו בכל יום כ"א על הנס שהוא שינוי הטבע אבל ההלל דפסד"ז ענינם להודות לה' על מה שמהוה העולם תמיד כפי הטבע כי גם הטבע שהוא גימ' אלקי' הוא ממנו ית' כי הוי' הוא האלקי' ע' ת' ח"צ סי' י"ח) אבל מ"מ שניהם ענינם ההילול והשבח לה' וע"ד שדרש ר' שמלאי לעולם יסדר אדם שבחו של מקום כו', וצריך להבין זה לאיזה ענין הוא וכי הוא ית' נהנה במה שמשבחי' אותו חלילה וחס והלא כל דיירי ארעא קמי' כלא חשיבי, ובשלמא ענין הברכות שאנו מברכי' אותו כמ"ש ברוך אתה או יתברך כו' עם שלכאורה הוא פלאי ג"כ וכי הוא ית' צריך לברכה והלא הוא שלימו דכולהו וכת' אני ה' לא שניתני, כבר נאמר ונשנה הפי' בזה שפירש וענין ברכה זו הוא לשון המשכה וגילוי כמו המברך את הגפן שכופף קומתו כו' וגם כאן הכונה בברכה זו ר"ל שיומשך אלהותו ויתגלה למטה וזהו יתברך פי' יתגלה עד שיאמרו הנה אלהינו זה (ע' חינוך ת"ל דלפמ"ש א"ש בפשיטו') ר"ל שיתגלה מהות האלהות ולא כמו שעכשיו ידוע מציאותו ולא מהותו, אבל ההילול והשבח שמשבחים את הבורא ית' מה ענינו, אך הענין יובן עד"מ כשמזכירין לאדם שבחיו איך שהוא חסדן ונדיב לב או איך שהוא חכם הנה הוא מתפעל מאד מן השבחים הללו והנה ההתפעלות שהוא מתפעל גורמת יציאת המדה מן העולם אל הגילוי, והיינו באותו דבר שמשבחי' אותו בה שמתעורר בו אותה המדה ששיבחוהו בה ויוצאת אל הגילוי, כמו כאשר משבחי' אותו שהוא רחמן וחסדן יתפעל להיות חסדן ורחמן באותו השעה וכן אם משבחי' אותו בחכמה יתפעל ויתעורר בו כח חכמתו להשפיע שכל וכיוצא בזה. ומובן מזה שאין השבח גורם התחדשות אמיתית שאם לא הי' החסד מוטבע בו בהעלם תחלה בלבבו לא הי' מועלת הקריא' וההתעוררות בפרט בעת שהוא בכעס ורוגז, אך להיות כי בלבבו יש בהעלם כח טבע רחמנות גם כשלא יבקשהו, לכך ע"י הבקשה וההתעוררות שיעוררו אותו, יעוררו את העלם הכח לבא לידי גילוי בלב עד שגם בעת שהוא בכעס ורוגז על המבקש החסד מ"מ כשיקראוהו בהכנעה שהוא רחמן וחסדן יפול הכעס ויתעורר ברחמי' עליו שהרי הרחמי' והחסד יש בלבבו בהעלם גם כשהוא בכעס. ונמצא מובן שע"י השבחי' יצאו המדות בלבבו מן העולם לגילוי והיינו הטעם שנק' השבח בלשון הילול כמו יהלו אורם בהלו נרו שהוא בחי' הבהקה ובהירות אור כי הרי המדות יוצאין מן העולם לגילוי אור ע"י השבח כנ"ל, וכך ממש יובן הנמשל למעלה, דהנה עצמות אא"ס הרי אמרו שהוא אור פשוט בתכלית

הפשיטות לא יוגדר בשום דבר, וא"כ אין בו ההתחלקות להיות י"ס חכים ומבין וחסדן וכיוצא ח"ו, שאלו כולם הם מהות ניכר שגדרו מיוחד, מה שהוא ית' אינו מערך זה כלל, רק שבבחי' ההעלם הוא שנק' חכים ומבין ע"ש העתיד שיומשכו ממנו אלו הי"ס באצילות בגלוי, וכמאמר אלי' חכים ולא בחכמה ידיעא מבין ולא בבניה ידיעא אבל מצד עצמותו אמר לאו דאית לך צדק ידיעא וכו' ולא מכל אינון מדות איהו כלל וכנ"ל שהוא אחדות פשוטה, אך ע"י השבחי' שמשבחי' בפד"ז והלל וכיוצא איך שהוא חסדן ורחמן גדול וכיוצא נתעורר בו בחי' המדות הללו לצאת מן ההעלם לבא בבחי' גילוי אור להקראות חסדן בשפע וגילוי אור ממש, ובאנתה המדה שמשבחי' אותו בה הוא מתעורר להביא ולהמשיכה מן ההעלם לגלוי אור, כנ"ל במשל, והיינו פי' יהללו מן לשון בהלו נרו כנ"ל, ואז עי"ו, מאיר גילוי ההארה בכל העולמות, והיינו שרש כללות ענין פד"ז וענין ההלל כל א' לפי מדרגת המדות המרומזים בהשבחי' שבהם המה מתעוררי' עי"ז לבא מההעלם לגילוי כנ"ל:

אלא שעדיין יש בזה מקום עיון, והוא כי לכאורה אין מהמשל דומה לנמשל כי במשל באדם שהמדות ישנם בו בכח לעולם ע"כ ע"י ההילול והשבח יצאו מההעלם אל הגלוי אבל למעלה בא"ס ב"ה מאחר שהוא פשוט בעצמו בתכלית הפשיטות איך ע"י ההילול יתהוו הוי' מחודשת הרי נת"ל שפעולת ההילול הוא להוציא מהעלם לגילוי בלבד ולא לגרום התחדשות אמיתי, וכדי להבין זה יש להקדים מתחלה להבין מה שאנו מוצאי' בספרי הקבלה שיש י"ס הגנוזות במאציל כמ"ש בפרדס בשם הגאונים, וזה יפלא לכאורה שהרי א"כ נתת בו ח"ו הרכבה גדולה כזאת מי"ס ואע"פ שתירץ שם הפרדס באמרו שענין גנוזות אין הענין שיי"ס אלו דאצי' נמצאי' בו אלא שרשם בלבד, הנה אין הענין כמשל שלהבת הקשורה בגחלת כו' יהי' ערך הרצון והחכמה דאצילות לגבי עצמות א"ס ב"ה שהרי השלהבת ישנה במציאות בהעלם בגחלת ממש, ובעצמות אור א"ס לא יורכבו הרצון והחכמה גם בהעלם מאחר שהוא פשוט בתכלית הפשיטות, וגם מה שהמשיל שם הפרדס משל יותר דק אמר כמו אבן החלמיש שמוציאי' ממנו ניצוצות ע"י בטישת ברזל בו שאין לומר שהניצוץ הי' מהותו ממש בהחלמיש אלא שיש בו כח חום לבד כו' ע"ש, גם זה אינו משל אמיתי לומר שכמ"כ יש העלם כח ושרש הי"ס בא"ס שהרי גם שאין מהות הניצוץ בהחלמיש, מ"מ יש שם כח החום שהוא מקור הניצוץ ומגדר ג"כ בגדר מיוחד כמו הניצוץ ששניהם ענין החום אלא שזה דק יותר מזה והוא כמו מתיקות שבתפוח הנוול ממזל המכה בו ואומר לו גדל שגם במזל יש רוחני' המתיקות וענינו כמשל מתיקות שבהשכלה או בשמיעת כלי זמר ולכן לכל עשב יש מזל מיוחד לפי שמהות המזל מיוחד כפי מהות אותו העשב ממש אלא שהוא דק ממנו אבל משונה הוא ממהות הראוי לעשב אחר כמו שהעשבים עצמן משונים זמ"ז וכמ"ש בענין מצות נ"ח פרק א' בשם ס' שערי אורה, וככה ממש הוא משל החלמיש לגבי הניצוץ, ומובן מזה שא"א לומר כן על א"ס ב"ה לגבי הי"ס שיהי' הי"ס גנוזות בו ממש ויהי' ענינם כמו עד"מ המתיקות שבמזל שגבוה מאד נעלה ממתיקות שבתפוח ככה י"ס הגנוזות בו יהיו ענינם למעלה מעלה ממדרגת הי"ס דאצילות, ולפ"ז הי' נכון ענין ההלל והשבח להמשיך י"ס הגנוזות לגילוי בי"ס דאצילות כנ"ל, אבל באמת, זה אינו, שהרי לפי משל הנ"ל הרי איך שיהי' הי"ס הגנוזות נעלי' ממהות הי"ס הגלוי, עכ"ז הם מוגדרי' ג"כ בגדר מיוחד כל א' נבדלת מזולתה כנ"ל מהתחלקות המזלות ממש כהתחלקות העשבים אלא שהוא בדקות כו', וא"ס ב"ה הוא פשוט בתכלית הפשיטות, ואין בו גדר מיוחד שתאמר כי הוא זה ח"ו כ"ש וכ"ש שיהי' בו התחלקות י' כחות ח"ו אבל באמת ענין מציאת י"ס הגנוזות הוא בדרך

ע"י ח
א"ס
א"ס

נפלאה יותר מזה, והוא שהם עד"מ קריאת שם בלבד וזהו שאמר בזהר דכל אורות הנאצלים הם רוא דשמיה לבד וכן בע"ח מבואר דכל התהוות נאצל אינו אלא בבחי' שמות דע"ב ס"ג וכו' כי הנה השם יש בו איזה הארה מהעצם ולא שהוא הסכם לבד והראי' לזה ממה שמצינו באדה"ר שניסוהו הש"י אם יש בו חכמה לקרות שמות לבהמות וחיית ועופות וכת' וכל אשר יקרא לו האדם זה שמו ר"ל שכיון לאמיתת שמות שלהם כמו שצריך להיות באמת ואם היה השם הסכם לבד מה שייד לומר כיון או לא כיון, א"ו שהשם הוא מכויז לפי העצם שכך צ"ל שמו, למשל הדוב ראוי שיקרא דוב והארי ארי וכו', ומ"מ לא שהשם הוא חלק מחלקי הנפש כמו השכל והמדות או מודו"מ שהרי כשהאדם לעצמו א"צ לשם כלל וכך יהי' שלם במהותו אם קראו לו שם או שנזדמן שלא קראו לו שם כלל, וכל עיקר פעולת השם הוא רק שעל ידו יפנה לקוראו והוא כמו בית יד לכלי שעל ידו יקחו הכלי אבל אינו שייד לעצם הכלי כלל, כך אין להשם יחס במהותו לגבי מהות העצמות, כנראה בעליל, שאין ערוך ג' אותיות א' ד' מ' שבשם אדם לגבי מהותו ועצמותו של האדם ושכלו ומדותיו, כך עד"מ הארת החיות שהוא ית' מאיר וממשיך ממנו להיות הי"ס אינו ממהותו ועצמותו ח"ו שאינו מערכם כלל ואינו מתחלק לחלקי' ח"ו עד שתאמר בעצמותו י"ס חס וחלילה, אלא הארה שאינו מערך עצמותו וכלא ממש חשיבי' כדוגמת השם וזהו ענין השמות ע"ב ס"ג שהם מקור החיות להתהוות י"ס באצילות, ועתה יובן ענין י"ס הגנוזות לא שהם גנוזות בעצמותו כשלהבת הקשורה בגחלת או אפי' כהניצוץ בחלמיש וכמתיקות הפרי בהמזל או כגלוי השכל בכח המשכיל שמהות הגלוי יש ממש בהמקור והוא בחי' התהוות יש מיש, אבל כאן אינו כן שמהותו ועצמותו ית' פשוט בתכלית הפשיטות ולא תערוך אליו הי"ס דקמ" ספי' חכמה דאצי' ודומם גשמי שוי' ממש כמ"ש כולם בחכמה עשית, הנה הוה החכמה לעשי' וכמו שהוא ית' רחוק מגדרי הגוף ואע"פ שמהוה הגוף כך הוא רחוק מגדר בחי' חכמה שמהוה אותה, אלא שלאחר שעלה ברצונו הפשוט ב"ה להיות הנאצלים היינו עולם האצי' האציל תחלה ענין השמות שיהי' הוא ית' נק' בשם ע"ב להיות שם זה שאינו ערוך להעצמות כנ"ל במשל מקור ושרש להתהוות החכמה באצילות וכן שם ס"ג בבניה, ושמות אלו הן הן הנקראי' י"ס הגנוזות להיותם שרשי' ליי"ס דאצילות, וע"פ הקדמה זו יובן ג"כ ענין ההלל והשבח לבורא ית' כי כשאנו קוראי' אותו ית' חכם הרי בזה אנו מעוררים אותו השם שהוא מקור להתהוות החכמה ומהוה ומאיר עי"ז באור החכמה דאצילות ביתר שאת ויתר עז, וכן ע"י שאנו קוראי' אותו חסיד מעוררים אותו השם שהוא מקור להתהוות החסד ומאיר עי"ז באור החסד דאצי' ביתר שאת, וכן בכל השמות, והוא עד"מ מקריאת שם חכם באדם התחתון שע"ז מעוררים העלם כח חכמתו אל הגילוי בקריאה זו שאנו קוראים אותו חכם הגם שבאמת אין המשל דומה לנמשל שהאדם חכם בהעלם כנ"ל, אבל מ"מ גם שלמעלה אין בחי' חכמה גם בהעלם עכ"ז מאחר שע"י השם הוא מהוה החכמה, א"כ, בזה המשל הוא דומה במה שיכולים לעורר את כח העלם חכמה שבו אל הגלוי בקריאה זו, ונמצא, שקודם שקראוהו חכם לא היה יודע בעצמו מחכמתו עם שהיתה בהעלם אך שעוררו את מה שהי' בהעלם בו וכאלו עתה נעשה חכם בקריאה זו, כמ"כ למעלה שע"י קריאת שם שאנו קוראי' אותו חכם חסיד ככל השמות שבאו בתורה מעוררים להיות המשכת השם מהעצמות להיות החכמה או החסד, ועד"ז בשאר כל הנאצלים, הנה שרשם הוא שמות של העצמות כנ"ל, באופן שקודם הקריאה הי' פשוט בתכלית הפשיטות, שגם בהעלם, לא ימצא בו מציאות מקור אורות הנאצלי' וכנ"ל, ומ"מ ע"י ההילול וקריאת השם ממשיכי' השם לידי גילוי להיות הע"ס, מאחר שכך היא סדר התהוותם ונמצא מובן שענין

הפעולה של ההלל למעלה הוא ממש כדוגמת ההילול שמשבחי' את האדם עד"מ שאותו השבח שבו משבחי' אותו מעוררי' אותו לידי גילוי' אלא שבוה אינו דומה שבאדם הוא גילוי' ההעלם לבד כי אילו לא הי' בו החכ' בהעלם לא הי' מועיל השבח כנ"ל כי בזה שיקרא עצמו חכם לא יועיל ולא כלום להמציא השכלה אילו אינו חכם בעצם, משא"כ למעלה עם שהוא בעצמו למעלה מעלה מגדר החכמה הנה בקריאה זו שנק' חכים די להוות החכמה כי הוא א"ס וכל יכול, א"כ ע"י קריאה שאנו קוראים אותו חכם מעוררי' שיקרא כן עצמו חכם / בזה יהוה החכמה עם שבעצמותו הוא למעלה מהחכמה ולא שהוא גילוי' העלם העצמו' ח"י כי העלם העצמות נשגב לבדו למעלה מעלה ממדרגת החכמה כנ"ל בענין כולם בחכמה עשית, אלא שע"י שנק' חכים מהוה החכמה וכן שאר כל הי"ס, והגם שאמרו הגאונים (ע) ל' גנוזות (י"ס הגנוזות) דמשמע שנמצאי' בו בהעלם, אין ר"ל, שנמצאי' בעצמותו ממש בהעלם, כמו מציאת החכ' בנפש בהעלם, שהו"ע אמיתי מצד עצמה ותכונתה, חלילה לחשוב כן למעלה, אלא, שזה נעשה ע"י הקריאה והעלא' מ"ן, וכמו שהגילוי מן ההעלם, נעשה ע"י העלא' מ"ן, כמ"כ, גם ההעלם נעשה באותו פעם מן עצמות הפשוט ולכן נאות לזה המשל מקריאת שם ולא שארי משלים כמו הגחלת וחלמיש וכח המשכיל או המזל הנ"ל, כי בכולם הגילוי נמצא בהעלם ממש גם מקודם כאשר נת"ל משא"כ משל השם שהרי שמו של אדם אינו כ"כ גם בהעלם בו קודם שיקראוהו (משא"כ הרצון והחכמה) ומ"מ ע"י שיקראוהו יפנה לקוראו, כן עד"מ יהי' המשכות שמות העליונים מן העצמות להקרא רב חסד בחסד דע"י וע"י מתהוה החסד דע"י בגילוי וגם בהעלם העצמו' נק' אז כן, ונמצא מובן שדוגמת התעוררות ההעלם למטה באדם הי"ז למעלה ענין י"ס הגנוזות (ר"ל שאינן כמו ההעלם עצמו באדם אלא כמו ענין התעוררות ההעלם לגילוי באדם כך הוא ענין גנוזות למעלה, כי בעצמו' ההעלם לא יתכן גנוזות כנ"ל אלא ע"י קריאת שם דוקא):

והנה בזה הרווחנו ביאור יפה אף נעים לענין ההלל במה שצריכי' להלל ולשבח לפניו כדי להמשיך המדות הללו, דלכאוי' קשה, הלא כבר המשכים המאציל עצמו בעת אצ"י העולמות ע"י דקרא גרמי' חכים ומבין' וחסיד וגבור כו' ולמה לנו לחזור ולהמשיכם עוד, אך הענין, דהנה כתי', והחיות רו"ש, שהחיות אלהות הנמשך ממנו להחיות העולמות, סדר המשכותו הוא, בבחי' רו"ש דהיינו שמיד שנמשך למטה הוא חוזר ומסתלק למעלה וחוזר ונמשך וחוזר ומסתלק וחוזר ונמשך וזהו הרו"ש והוא כמשל דפיקת החיות שבדפק האדם שיש בו ג"כ הסתלקות והתפשטות, והטעם למה הוא כן בבחי' רו"ש הוא מטעם שנת"ל שהמשכות החיות ממנו הוא ע"י בחי' שם לבד כי הא בהא תליא, כי הנה יש ב' מיני השפעות החיות הא' בחי' השתל' עו"ע והוא ענין התהוות יש מיש דהיינו שהעלול אינו התהוות דבר חדש לגמרי, כי כבר הי' לעולמי' בהעילה, ר"ל, שבמהו' העילה הי' כלול מהות העלול אלא שהי' בדקות, ונמצא יציאתו אל הגילוי להיות מהות בפ"ע, אינו הוי' חדשה, כ"א יש מיש וכנ"ל במשל צמיחת המתיקות שבתפוח מן המתיקות שבכח רוחני המגדלו הנק' מזל, שהגם שהמתיקות שבתפוח הוא גשמי מאד לגבי מתיקות הרוחני, שבהמזל המגדלו עכ"ז, אינו הוי' חדשה כי גם מתיקות הרוחני, מתיקות הוא אלא שהוא דק מאד ואינו נרגש לחיך גשמי כמתיקות התפוח אלא לחיך רוחני, וכיוצא בזה למעלה הוא ההשתל' בב"ע מ' דבריאה כתר ליצי' ודיצי' לעשי' וכן מד' חיות שבמרכבה דבריאה נמשכו ליצי' ומיצי' לעשי' הכל בבחי' עו"ע עד שגם הנפשות שלמטה בבנ"א ובבהמות וחיות ועופות נמשכו מהם בבחי' עו"ע שמבחי' פ"ש דאופני' נמשכו נפשות הבהמות ומפ"א נפשות החיות מפ"נ נפשות העופות ולהיותם רוחניים נמשכו מחיות דמרכבה הנ"ל שהם רוחניים

בבחי' עו"ע יש מיש | הוא כמשל הנ"ל ממתיקות דתפוח מהמזל או כמשל השפעת שכל הרב לתלמיד ששכל הרב דק הרבה משכל התלמיד ועכ"ז הוא מערך א' ואינו הוי' חדשה כ"א עו"ע, ועד"ז יש כמה מיני ירידות מתלמיד זה לתלמיד אחר קטן ממנו ולשלישי ולרביעי כענין משה שקבל תורה מסיני ומסרה ליהושע ויהושע לזקנים כו' עד שהגיע אלינו, וגם, כי רב המרחק בינותינו להשגת מרע"ה כי בו ית' נאמר ותחסרהו מעט מאלקי', ואנחנו נמשל כבהמות נדמו, כמארז"ל אם הראשונים כמלאכי' כו' עכ"ז, גם השגתנו שכליית היא, ולא נשתני' ממהות השגת מרע"ה, להיות מהות אחר, כערך דומם לגבי השכל אלא בין דקות לגסות וזהו נק' עו"ע יש מיש. כמ"כ יצייר המשכיל השתל' עו"ע מבריא' עד העשי' שיש ריבוי ירידות וגם בכל עולם יש הרבה ירידות עכ"ז הוא יש מיש כנ"ל שגם נפש השור רוחני' היא, וכמו פ"ש שבמרכבה שהוא רוחני אלא שהוא מעולה הרבה ממנה כו', ובכל אופן השתל' זו דעו"ע הנה מעצמו העילה ממש נמשך העלול, ולכן הי' העלול מתחלה כלול בעילתו וכלום ניתוסף עליו ביציאתו והיותו אלא גלוי מן ההעלם וכמו שלהבת הקשורה בגחלת שגם טרם יציאתה לגילוי היתה נמצאת בהגחלת, אמנם הבחי' השני' בהמשכת החיות היא המשכה שלא בבחי' השתל' עו"ע אלא מאין ליש, והוא המשכת הנמצאי' ממנו ית', כי הגם שממך הכל כתי', אין לומר בהם שרוחניותם ודקותם יש מתחלה בהעלם בהמשפיע, הס מלהזכיר כנ"ל, שאין הוא ית' מערכם כלל ולפיכך לא נכנהו בשם עלה כמו שקראוהו הפלוסופי' כי כל עילה הוא מערך העלול בחי' יש מיש כו', אלא שהם בחי' התהוות הוי' חדשה ממש ולא שהי' כלול מקדם בו ית' כי הוא כל יכול לחדש מאין ליש:

וביאור הענין הוא שלא זו לבד שמהות וחומר הנמצאי' הוא הוי' חדשה ונק' יש מאין | אלא גם זו, דהיינו שגם הצורה והחיות שבהם המהוה אותם הנה כללות חיות זו אחר שמתלבשת בתוכם היא ג"כ הוי' מחדשת מאין באופן שאין לומר בה שמקודם היתה כלולה בעצמותו, כי אינה מערך עצמותו כנ"ל באורך, והיינו משנתל' שבחי' חיות זו הוא בחי' שמו ית' שהשמות הן מקור הי"ס שהן חיות כל הנמצאי' וכבר נתל' שהשם אינו מערך העצמיות אלא שעל ידו יפנה לקוראו אבל כשיופסק הקריאה לא יהי' שייכות וערך כלל מאותיות השם לגבי העצמיות ואינו כמו שלהבת הקשורה בגחלת, ולפיכך המשכ' השם להחיות הי"ס הי' המשכת החיות מאין ממש ליש ר"ל חידוש מעיקרו ולא בבחי' עילה ועלול:

וע"פ הקדמה זו יובן ענין והחיות רו"ש, שהוא בחי' הסתלקות והתפשטות והכוונה בזה שכל רגע צ"ל המשכת החיות ממנו ית' להחיות העולם ומלואו ולא די לו בהמשכת החיות שנמשך ממנו ית' להעולם בתחלת היותו אלא צ"ל תמיד המשכה חדשה וכמאמר מחדש בכל יום מע"ב וכן אומר ועושה כו', והטעם הוא, שאילו הי' המשכת החיות ממנו להעולם בדרך עו"ע שהוא יש מיש לא היו צריכי' להתחדשות החיות תמיד, אלא, היה די להם בחיות הנמשך להם בתחלת היותם, והיו אם כן נפרדים לעצמן כמו שישאר התפוח נפרד לעצמו אע"פ שכל גידולו מהמזל המגדלו, והיינו מפני שגם המזל הוא דבר מה והמתיקות שבו היא מערכו וכל התהוות עו"ע שהוא מהות ממהות יהי' הנולד נפרד לעצמו, אבל כשאין ההתהוות של הנברא עלולה בהמשכת ממשית, אלא מאין ליש כמו משל קריאת השם לבד הרי תמיד יצטרך להארת המהוה ולא יוכלו להיות נפרד אפי' רגע ולא כמו שאם יכרתו התפוח מן כח המגדלו יתקיים, אבל אם ח"ו הי' נכרת בחי' קריאת אותיות שמו ית' מעל הנמצאי' היו כלא היו, כמו שאם תופסק הקריאה ישכח על שמו לגמרי וד"ל | ובזה נתגלה טעות

הפילוסופי שאומרים עזב ה' את הארץ כי הם מדמי' שהשפעה היא בבחי' עו"ע כנ"ל אבל באמת לא כן הוא אלא בבחי' שם לבד. וביאור הענין הוא כמ"ש בלק"א ח"ב פרק ב' תשובת המינים הכופרים בהשגחה פרטית שמדמי' מעשה ה' למעשה אנוש כי כאשר יצא לצורף כלי שוב אין הכלי צריך לו כו' אך טח מראות עיניהם ההבדל הגדול שבין מעשה אנוש שהוא יש מיש רק שמשנה הצורה והתמונה למעשה ה' שהוא יש מאין כו' ע"ש. והיוצא מדבריו שבמעשה אנוש אין הכלי צריך להאומן לפי שלא חידש ולא ברא חומרה וישותה לכן הוא מתקיים בלעדה ושינוי הצורה אינו כלום כי אין בצורה זו שום דבר נוסף על העצם שיתכן לומר שלא יתקיים בלעדה משא"כ מעשה ה' שכל החומר והצורה שניהם מחודשי' מאין ולפיכך צ"ל כח הפועל בנפעל תמיד להחיותו ולקיימה מאין כו'. ועפ"ז יתבאר יותר מ"ש למעלה שבהשתלשלות עילה ועלול שהוא יש מיש יהי' הנולד נפרד לעצמו משא"כ כשהנולד הוא מאין ליש, ור"ל כיון שהנולד נמשך בבחי' יש מיש שממהות העילה נולד העלול א"כ אין חידוש כ"כ בהתהוות חומר ומהותו כי כבר הי' לעולמים כמשל שינוי הכסף ע"י הצורף שאינו מחדש מהות הכסף אלא צורתו ולפיכך יהי' נפרד לעצמו זולתי העילה שלו, משא"כ כשהנולד הוא יש מאין והוא כנ"ל בענין השם שלא יתכן לומר כלל שחיות זה הי' מתחלה נמצא בעולם כי באמת השם אינו כלום כשאינו קורא בשמו ולא יתכן לומר כלל עליו גם העלם כנ"ל וה"ז התחדשות מאין ממש לכך צ"ל תמיד התחדשות הארה זו ובחי' קריאת אותיות שמו ית' כדי שיתקיימו הנבראים כו'.

(והנה הגם שהמשל דמעשה אנוש אינו דומה כ"כ גם) לענין השתלשלות עילה ועלול כי במעשה אנוש אין שום שינוי כלל בחומר הכסף מקודם שעשו כלי לאחר שנעשה כלי ולפיכך יתקיים בלי האומן משא"כ למעלה בהשתלשלות עילה ועלול יש שינוי עכ"פ ממהות העלול כשהי' כלול בעילה לאחר יציאתו להיות בפ"ע מדקות לגסות כנ"ל ממתיק' התפוח לגבי מתיקת שבמזל כו' מ"מ לק"מ כי כוונתו במ"ש שיהי' הנולד נפרד לעצמו, אין ר"ל אלא על החיות הנמשך מהעילה שיכול להתקיים בלעדו לפי שהוא מהות ממהות, אבל, למה שנשתנה ונתגשם באמת צריך לקבל חיות תמיד. אלא שקבלה זו אינו מעצם העילה. כי כח הגשמי' זו הוא ע"י א"ס הסובב כ"ע דוקא, כמ"ש במ"א בארוכה, שיש ב' מיני חיות לכל נברא א' בבחי' עו"ע המתלבש בו וא' בבחי' סוכ"ע המקיף עליו, שהוא הוא הפועל כל הגשמה ושינוי מהות, ובאמת שממנו צריך לקבל תמיד כנ"ל שבכל השפעה יש מאין צ"ל המשכת כח הפועל תמיד כו', ולכן לא אמר אלא שיהי' נפרד מהעילה, אבל פשיטא שצריך לקבל תמיד חיות מא"ס כמו שהעילה עצמה צריכה לקבל תמיד מא"ס לצורך הגשמתה, וגם לצורך עצם מהותם כי בשרשם הרי כולם מחודשים מאין ע"י אותיות שמו ית' כנ"ל, אלא כוונתו לומר רק שהוא נפרד מהעילה ואע"פ שהמשכת חיות זו התמידית מא"ס להעלול נמשך ע"י העילה כי הסובב מאיר ע"י הממלא כמ"ש, מ"מ אין העלול צריך לשפע העילה עצמו וממנו הוא נפרד אלא שצריך לשפע הא"ס כמו שהעילה עצמה צריכה לזה וד"ל. ואין העילה לגבי העלול אלא כמו מעביר שבאמצעותו נמשך לו היניקה. משא"כ לגבי עצמותו ית' שכולם צריכי' לו לקבל חיות תמיד להחיותם מאין וממך הכל כתי' לפי שהוא מחדשם מאין ממש ולא מהות ממהות ודוק. ע"כ הג"ה):

(והנה בזה מובן ענין ההלל) במה שצריכי' לשבח לפניו כדי לעורר את המדות הנ"ל כי צ"ל התחדשות החיות תמיד. ולהיות כי התחדשות החיות הוא ע"י רוי"ש הסתלקות והתפשטות לכן האתעדל"ת צ"ל ג"כ בזה האופן בחי' רוי"ש והרצוא הוא